

PAPER DETAILS

TITLE: İnsana Yakisır İis Kavramı Bakımından Türkiye'de İnşaat Sektörünün Genel Görünümü

AUTHORS: Selami BAYRAK

PAGES: 1531-1554

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576480>

İnsana Yakışır İş Kavramı Bakımından Türkiye’de İnşaat Sektörünün Genel Görünümü*

Selami BAYRAK**

Öz: Günümüzde yaşanan ekonomik küreselleşme ve beraberinde getirdiği değişim, işgücü piyasalarının düzenlenmesinde olumlu yanlarının yanında olumsuz etkisiyle birçok sorun ve eşitsizliğe yol açmaktadır. İnsana yakışır iş kavramı, bu sorunların giderilmesi amaçlanarak Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 1999 yılında yapmış olduğu 87.Çalışma Konferansı’nda bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda ILO’nun “Çalışma Dünyası Raporu”na göre kaliteli ve insana yakışır işler yaratan ekonomiler, gelişmekte olan ekonomilere oranla her yıl daha yüksek büyüme performansı sergilemektedirler.

Türkiye, özellikle 2008 krizinden sonra küresel ekonomik dengelerin bozulmasıyla çalışma hayatının kalitesi noktasında her dönemden daha yoğun sıkıntılı bir döneme girmiş bulunmaktadır. Özellikle inşaat sektörünün son yıllarda ekonomik ve siyasi anlamda gündemde olması, ekonomik büyüme açısından inşaat sektörüne doğru olan yönelim, kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlığı, sektörün sahip olduğu çalışma ortamının doğası ve hakkında sahip olunan bilgilerin sınırlı olması, insana yakışır iş kavramının bu sektör için öneminin daha büyük olduğunu ortaya koyacaktır.

Bu çalışma, insana yakışır iş (decent work) kavramı bağlamında Türkiye inşaat sektörü işgücünün değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, nicel veriler kullanılarak betimleyici yazım kullanılmıştır. Çalışma sonucunda insana yakışır iş bağlamında Türkiye inşaat sektörü incelenmiş, insana yakışır iş kavramının bileşenleri olan istihdam, çalışma yaşamına ilişkin temel haklar, sosyal koruma ve sosyal diyalog çerçevesinde inşaat sektörünün durum analizi yapılmıştır. Bu sonuçlara göre, kayıtdışı istihdam, sendikalaşma oranları, çalışma saatleri, iş kazaları, toplu sözleşmelerden yararlanma ve aylık ortalama kazanç verileri bakımından inşaat sektörünün Türkiye’deki görünümünün, insana yakışır iş kavramı açısından problemlili bir alan olduğu ortaya çıkmıştır.

* Makale Geliş Tarihi: 22.11.2017

** Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Doktora Öğrencisi

Anahtar Kelimeler: Lokomotif Sektör, İnsana Yakışır İş, İnşaat Sektörü, Çalışma İlişkileri.

General Overview of Construction Sector in Turkey for Decent Work

Abstract: Changes brought in today and inevitably faced with globalization, which leads to many problems and inequalities with negative effects alongside the positive aspects of the regulation of the labor market. The concept of decent work, intentionally made to remedy these problems the International Labour Organisation (ILO) has been identified as a target of 87 Labour Conference, which was made in 1999. In this context, the ILO's “World of Work Report,” according to the quality and economy that creates decent jobs, compared to the emerging economies exhibit higher growth every year.

Turkey, a point especially after the 2008 crisis in the quality of working life with the deterioration of the global economic balance entered a troubled period of more intense every year. Especially in recent years, the construction sector, the economic and political sense, is not on the agenda, orientation towards the construction sector in terms of economic growth, informal prevalence of economic activity, is that the nature and about the ownership of information is not restricted work environment with the sector, greater importance for this sector of the business concept of decent that will be revealed.

This work, decent work in the context of the concept aims to evaluate Turkey's construction sector workforce. The study used descriptive writing using quantitative data. In conclusion examined the construction sector in Turkey in the business context of decent employment within the business concept of decent components, study fundamental rights to life, situation analysis of the construction sector in the framework of social protection and social dialogue is conducted. According to these results, informal employment, unionization rates, working hours, work accidents, benefit from collective agreements and monthly average earnings data for the construction industry in terms of appearance in Turkey, has emerged as a problem area in terms of the business concept of decent work.

Keywords: Leading Sector, Decent Work, Construction Sector, Industrial Relations.

Giriş

Ekonomik büyümede ve kalkınmada etkin bir rolü olduğu her fırsatta dile getirilen inşaat sektörü, günümüzde çeşitli kesimler¹ tarafından lokomotif sektör olarak adlandırılmaktadır. Lokomotif sektör kavramının altında yatan fikir, sadece belli başlı sektörlerin değil aynı zamanda ekonomik büyümenin de hızlandırılmasını sağlayan sektör olmasıdır. Lokomotif bir sektör, diğer sektörlerden daha hızlı genişleyen/yayılan finansal teknolojiyi, ticareti, köklü bir sanayiye temsil etmektedir. Lokomotif sektörden beklenen uzun süreli ekonomik büyüme ve radikal yenilikler taşıyor olmasının yanında küresel siyasi-askeri liderliğe ulaşılmasında temel faktör olmasıdır (Reuveny and Thompson, 2001:691).

Bu bağlamda Türkiye’de inşaat sektörü, kendisine bağlı 200’ün üzerinde alt sektörün ürettiği mal ve hizmete olan talebi dolayısıyla “ekonominin lokomotifi” vasfını taşıdığı ileri sürülmektedir. İnşaat sektöründe gerçekleştirilen her bir faaliyet, inşaat üretim sürecinde kullanılan girdilerle olan ilişkisi nedeniyle ilgili diğer sektörleri de etkileyebilmektedir (Kılıç ve Demirbaş, 2012:85).

Gelişmekte olan ülkelerde inşaat sektöründeki yatırım harcamalarının ekonomik büyüme ile olan ilişkisini belirleme amacıyla yürütülen ampirik çalışmalarda² genellikle inşaat sektöründeki yatırım harcamalarının ekonomik büyümeyi beslediği ve ekonomik büyüme hızını artırdığı görülmektedir (Kaya vd., 2013:155). Türkiye açısından GSYİH ve İnşaat sektörü yıllık değişim oranlarına bakıldığında paralellik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. GSYİH’nın değişim oranlarında negatif yönlü bir eğilim olduğu yıllarda inşaat sektörü değişim oranları da negatif yönlü bir eğilim içerisindedir. 2009 yılı için değerlere bakıldığında GSYİH %-4,8 değişim oranına sahipken, inşaat sektörü %-16,1 değişim oranına sahiptir. Hemen ertesi yıl için bakıldığında ise GSYİH değeri %9,2, inşaat sektörü değişim oranı ise %18,3 olarak gerçekleşmiştir. Buradan inşaat sektörü için

¹ Bu konuda; işveren kesiminden Anadolu Grubu Başkan’ı Tuncay Özilhan, <http://t24.com.tr/haber/sanayiciler-neden-insaat-sektorune-giriyor,267307>, Er.T. 04.04.2018 “Türkiye’de büyümenin lokomotifi perakende ve inşaat” sözleriyle, STK kesiminden TOBB Başkanı Rifat Hisarcıkloğlu, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=20133&lst=MansetListesi>, Er.T. 04.04.2018 “...bu nedenle inşaatı Türkiye’nin lokomotif sektörü, hatta stratejik sektör olarak görmek gerektiği...” sözleriyle, siyaset kesiminden eski başbakanlardan Ahmet Davutoğlu, <http://www.haberturk.com/ekonomi/emlak/haber/1035831-evin-yuzde-15ini-devlet-verecek>, Er.T. 04.04.2018 “...bu sektör Türk ekonomisinin de insanlığın da lokomotif sektörü...” sözleriyle, inşaat sektörünü lokomotif sektör olarak dile getirmişlerdir.

² İnşaat sektörünün ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen çalışmalar için bkz.; Wibowo, M. A. (2009), “The Contribution of the Construction Industry to The Economy of Indonesia: A Systemic Approach”; Turin, D.A. (1969), “Industrialization of Developing Countries: Problems and Prospects-Construction Industry”; Strassmann, P. (1970), “The Construction Sector in Economic Development”; Wells, J. (1985), “The Role of Construction in Economic Growth and Development”

ekonomik büyüme ile ilişkisinin olduğu yorumunu çıkartmamız mümkün olarak gözükmektedir. Ne var ki, inşaat sektörünün sınırsız ve kontrolsüz bir biçimde büyümesine dayanan bir ekonomik politika sorunsuz değildir. Gereğinden fazla gerçekleştirilen inşaat ve emlak faaliyetinin ciddi düzeyde ekonomik, toplumsal ve çevresel maliyetleri olduğu bilinmektedir (Balaban, 2011).

Bu açıdan insana yakışır iş kavramının sektör için önemli bir dayanak noktası olması gerekliliği öne çıkmaktadır. İnsana yakışır iş; insan onuruna yakışır çalışma koşullarında, yaptığı iş karşılığında hak ettiği ücreti alabilen, iş sağlığı ve güvenliği koşullarına uygun olarak, sosyal güvenlik imkânları ve sendika aracılığıyla temsil edilebilme olanaklarına sahip, zorla çalıştırma ve çocuk işçiliğinin olmadığı, çalışmaya ilişkin temel hak ve ilkelerin üç taraflı uzlaşma (hükümet, işçi ve işveren) içinde gerçekleştirildiği iş olarak tanımlanmaktadır (Palaz, 2005:481).

İnsana yakışır iş hedefine uygun politikalarının geliştirilebilmesi ve düzgün işin işlerlik kazanabilmesi ancak bu dört bileşenin birlikte varlığı ve karşılıklı etkileşimiyle mümkün olabilmektedir. Bu bileşenlerden herhangi birisinin geliştirilememesi diğer bileşenlerle ilgili gelişimleri de olumsuz olarak etkilemektedir (ILO, 2008:11).

Metodoloji

Çalışma veri toplama ve neyin ne olduğunun, şeylerin nasıl başlayıp sürdüğünün ya da bir durumun, kişinin ya da olayın neye benzediğinin resmini çizmek ve aynı zamanda, karmaşık şeyleri kavranabilir kılmakla ilgili olan betimleme (Punch, 2011:16) ağırlıklı, nicel yönlü bir yapıya sahiptir. Bu amaç doğrultusunda, çalışma için gerekli olan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Hayatı İstatistikleri Raporu, Avrupa İstatistik Kurumu (Eurostat) ve Sosyal Güvenlik Kurumu Yıllık Raporlarından elde edilmiştir. Elde edilen veriler, şekil ve tablolar yardımıyla, insana yakışır iş kavramı ve bileşenleri ölçüsünde değerlendirilmiştir.

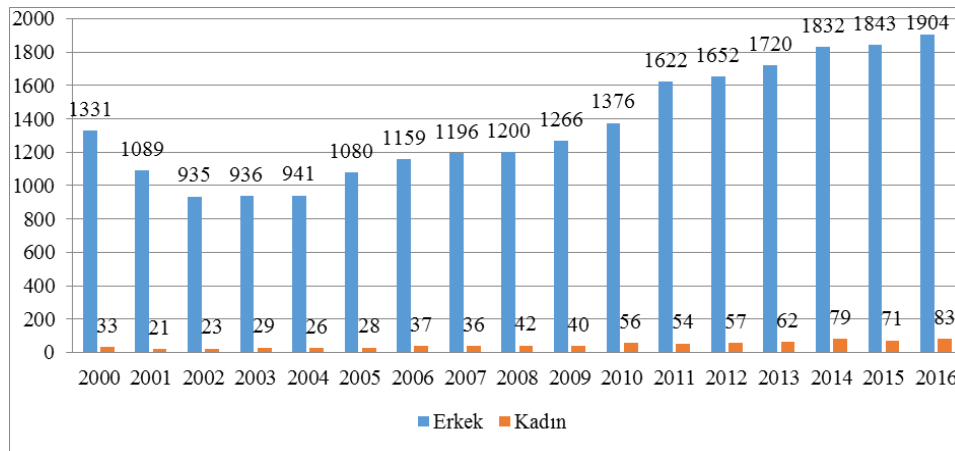
İnsana Yakışır İş Kavramı Işığında Bulgular ve Tartışma

İstihdam

İnsana yakışır işin ilk unsuru istihdam olanaklarının artırılması ve üretken bir işin oluşturulmasıdır. ILO, üretken istihdam olmadan, insana yakışır iş hedeflerine ulaşamayacağını belirtmekle beraber istihdamın nicelik ve nitelik boyutunun birlikte ele alındığı bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde kabul edilebilir işlerin sağlanması tavsiyesinde bulunmaktadır (ILO, 1999). Bu bağlamda istihdamın, bireylerin özgür iradeleri sonucunda gerçekleşmesi gerekmektedir. Aynı zamanda zorunlu çalışma, kölelik, çocuk çalışması, adil olmayan ücret politikalarının da insana yakışır işin varlığı için olmaması gerekmektedir (Kapar, 2004:188-189).

Kayıtdışı, taşeron ve güvencesiz çalışmanın yoğun olduğu inşaat sektörü, insana yakışır iş kavramının istihdam bileşeni açısından oldukça olumsuz verilere sahiptir. Güvencesizleşme sürecinin yaygın biçimde işlediği günümüz Türkiye’sinde en güvencesiz kesimlerin başında inşaat işkolu gelmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın alt işverenlik, geçici iş ilişkisi ve uzaktan çalışma konusunda hazırladığı rapora göre taşeron işçiliğinin en yaygın olduğu sektör temizlikten sonra 318 bin kişi ile inşaat sektörüdür³. Bununla beraber 4857 sayılı İş Kanunu’ndaki iş güvencesi ve 6356 sayılı Toplu Sözleşme ve Sendikalar Kanunu’ndaki sendikal tazminat haklarına bakıldığında 30 ve üzeri işçi çalıştırma zorunluluğunu görmekteyiz (Koçak, 2013a:19). İşkolundaki 1-10 arası çalışanı bulanan işletmelerin oranının %65⁴ olarak düşünüldüğünde hem iş güvencesinin hem de sendikal güvencenin inşaat sektörü için problemlili bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır. Güvencesizliğin bir başka nedeni olarak, işkolunun en belirgin özelliklerinden birisi mevsimlik çalışanların ağırlığıdır. İşkolundakilerin %78,6’sı mevsimlik sigortalıdır. Tüm mevsimlik sigortalıların yarısından fazlasını (%57,4) inşaat işkolundakiler oluşturmaktadır (Koçak, 2013a:17).

Şekil 1: İnşaat İşkolunda İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre Durumu (1000)

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

İnsana yakışır işin istihdam boyutunda fırsat eşitsizliği, kadınların maruz kaldığı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel değerlerin ve ataerkil aile yapısının kadını çalışmaktan alıkoyduğu, ya da çalışmamanın kadınların kendi

³ <http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/csgb.portal?page=haber&id=basin491>, Er.T. 02.10.2017.

⁴TÜİK Medas Raporu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/menu.zul;jsessionid=2WUwrT3eBVrrUowbAS2fv7ju>, Er. T. 05.04.2018.

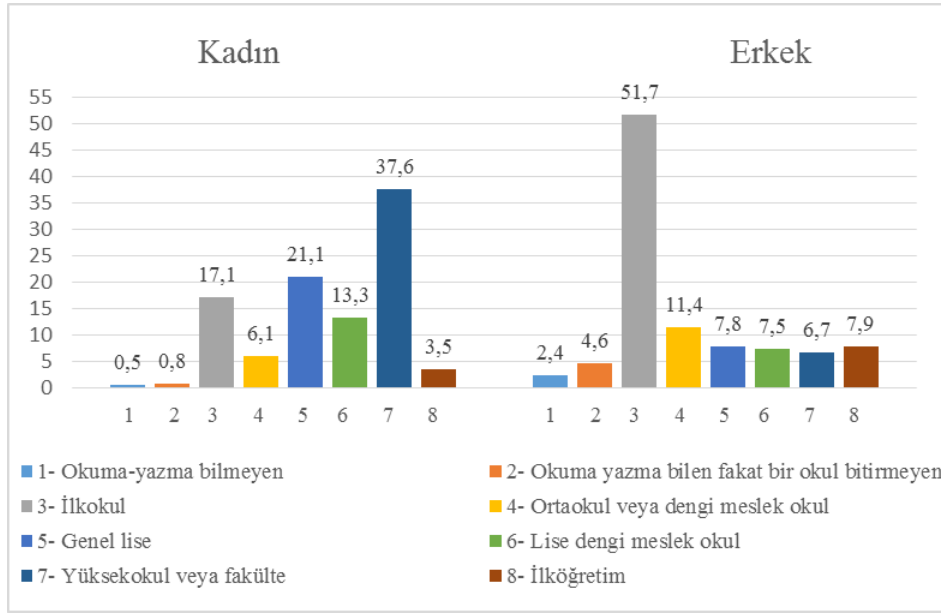
tercihleri olduğu yönündeki açıklamalar, çalışma yaşamından dışlanmayı analiz etmede önemli olmaktadır (Ecevit, 1995:120). Bununla birlikte kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri, kadın emeğinin kullanımı ve değerini belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, eğitim, bakım ve temizlik işleri çoğunlukla kadın işleri olarak görülmektedir (Ulutaş, 2009:28). Dolayısıyla kadının en önemli rolünün, görevinin, yerinin, evi ve evinin işi olduğu düşüncesi kadın istihdamının önünde engel oluşturmaktadır (Çetinkaya ve Yıldırım, 2012:162). Bu bakımdan kadın istihdamının erkek istihdamına göre düşük olması insana yakışır iş kavramıyla uyumsuzdur. Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere, istihdamda kadın-erkek eşitsizliği oldukça belirgindir. 2002 yılında inşaat sektöründe erkek istihdamı 935 bin iken kadın istihdamı 23 bindir. 2002 yılından itibaren hem erkeklerde hem de kadınlarda istihdam miktarlarının yükselişi dikkat çekmekte ve 2016 yılına gelindiğinde erkek istihdamı 1 milyon 904 bin, kadın istihdamı da 83 bin olarak istatistiklere yansımıştır. Kadın istihdam oranlarına bakıldığında ise; Türkiye’deki inşaat sektörü, Avrupa Birliği ortalamasının altında bir değere sahiptir. Bu değer 2016 yılı için Türkiye’de %0,4⁵ olarak gerçekleşirken, Avrupa Birliği ortalaması %9,8⁶’dır. Kadın-erkek eşitsizliğinin istihdam boyutundaki varlığı, sadece inşaat sektöründe değil tüm sektörleri kapsamaktadır. 2017⁷ Türkiye verilerine göre, istihdam oranı erkeklerde %65,6 iken kadınlarda %28,9 olarak gerçekleşmektedir. Bu veriler yine AB 2016⁸ yılı ortalamaları olan, sırasıyla %71,9 ve %61,4 verilerinin altında gerçekleşmiştir.

⁵ TÜİK İşgücü İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Er. T. 01.10.2017.

⁶Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, Er. T. 01.10.2017.

⁷ TÜİK İşgücü İstatistikleri 2017, <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27699>, Er. T. 01.04.2018.

⁸Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, Er. T. 01.04.2018.

Şekil 2: İnşaat Sektöründe Eğitim Durumuna Göre İstihdam Edilenler (2000-2016 Yılları Ortalama Değer)

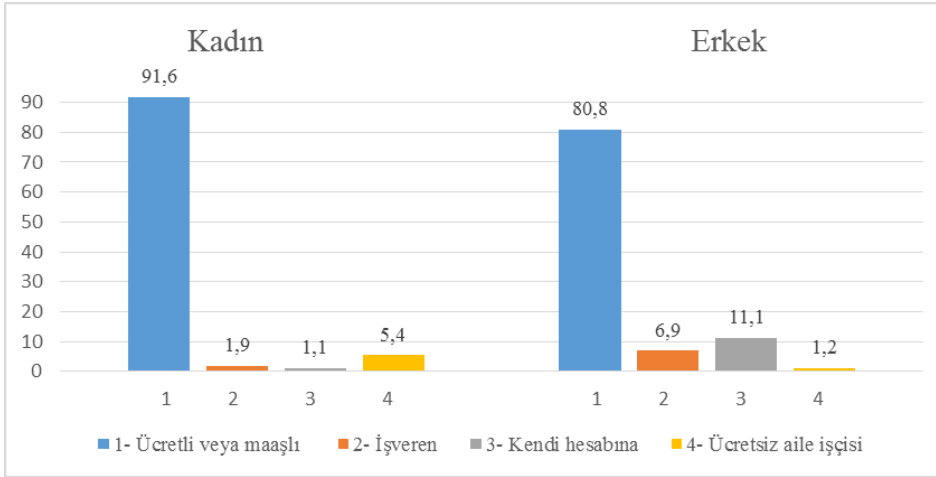
Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2’de görüldüğü gibi, istihdam edilenler arasında eğitim düzeyi itibarıyla 2000-2016 yılları arası ortalama değerlerinde en büyük paya sahip olan grup erkekler için %51,7 ile ilköğretim, kadınlar için %37,6 ile yüksekokul ve ya fakülte. İstihdamda büyük bir paya sahip olan erkekler açısından değerlendirildiğinde, eğitim düzeyinin düşüklüğü, vasıfsızlığı ya da düşük vasıflı emeğin istihdam edildiğini göstermektedir ki bu da düşük gelirli ve güvencesiz çalışmanın⁹ bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Eğitim düzeyi işgücünün niteliğinin ve potansiyel verimliliğinin temel göstergelerinden birisi olmakla birlikte, eğitim düzeyi ve mesleki nitelikler düzenli, sürekli ve iyi gelir getiren bir iş bulmak için önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bir diğer önemli husus, okuma yazma bilmeyenlerin sektörde toplamda %3 gibi bir orana sahip bulunması ki bu da ortalama 60 bin kişi yapmaktadır. Erkeklerin %2,4’ü kadınların ise %0,5’i okuma yazma bilmemektedir. Bu sorun, Türkiye’nin üyesi olduğu ya da tanıdığı uluslararası kuruluşlar tarafından

⁹ILO’ya göre güvencesiz çalışma, istihdam süresinin belirsizliğini, birden çok sayıda işverenin olması ihtimalini ya da örtülü veya belirsiz istihdam ilişkisini, sosyal korumaya ve istihdamla ilgili yardımlara erişimin zayıflığını, düşük ücretleri ve sendikalara üye olma ve toplu pazarlıktan yararlanma konusundaki yasalardaki ve uygulamadaki engelleri ön plana çıkartmaktadır (ILO, 2012a:27).

bir mesleğin icrasına ilişkin olarak onaylanmış belgeleri¹⁰ tanımlayan Uluslararası Standartın gerçekleşmesi için ve Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından yürürlüğe konulan bir mesleğin başarı ile icra edilebilmesi için gerekli görev ve işlemleri¹¹ içeren Mesleki Yeterlilik Belgesi alma zorunluluğu bulunan işlerde de problemlerin oluşmasına neden olacaktır. Çünkü, mesleki yeterlilik belgesi alma zorunluluğu bulunan sınavda, çoktan seçmeli soruların okuma-yazma bilmeyen adaylar için nasıl bir sorun çıkaracağı ve çözüm için hangi politikaların geliştirileceği de tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3: İnşaat Sektöründe İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenler (2000-2016 Yılları Ortalama Değer)

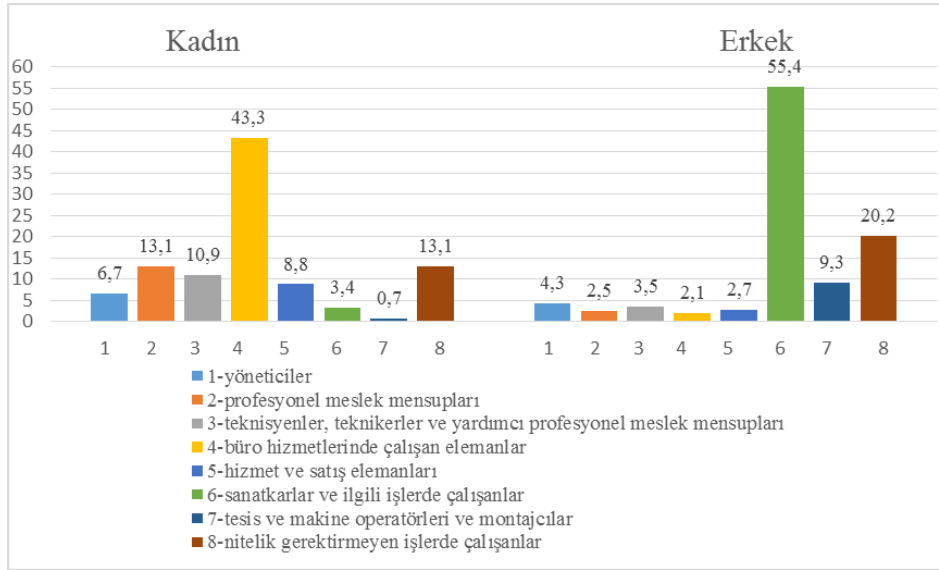

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sektörün işteki durumuna kadın erkek ayrımı açısından bakıldığında, ücretli, maaşlı ve yevmiyelilerin büyük çoğunluğa sahip olduğu görülmektedir. 2000-2016 yılları arası verilerin ortalama değerlerine Şekil 3’den bakıldığında, erkeklerde ücretli oranı %80,8 iken kadınlarda bu oran %91,6 olarak gerçekleşmiştir. Erkeklerde %11,1 ile kendi hesabına çalışma ikinci sırayı alırken, kadınlarda %5,4 ile ücretsiz aile işçisi almıştır.

¹⁰ Ulusal Meslek Standartlarının ve Ulusal Yeterliliklerin Hazırlanması Hakkında Yönetmelik, m.3/1h, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.21185&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, Er.T. 04.02.2018.

¹¹Ulusal Meslek Standartlarının ve Ulusal Yeterliliklerin Hazırlanması Hakkında Yönetmelik, m.3/1g, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.21185&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, Er.T. 04.02.2018.

Şekil 4: İnşaat Sektöründe Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler (2014-2016 Yılları Ortalama Değer)

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

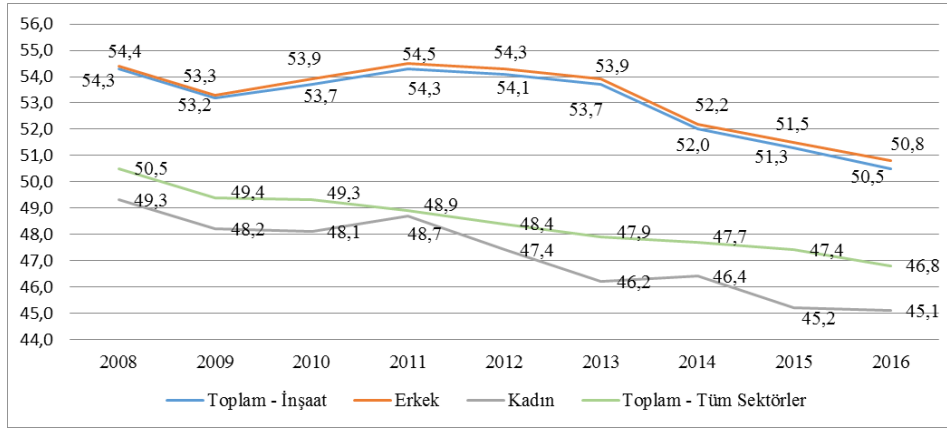
Meslek grubuna göre istihdam edilenlere bakıldığında 2014-2016 yılları arası ortalama değerlerde erkekler için en büyük paya sahip olan grup %55,4 ile sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlardır. Bunu %20,2 ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar takip etmektedir. Kadınlara bakıldığında ise en büyük pay %43,3 ile büro hizmetleri ve %13,1 ile profesyonel meslek mensupları ve nitelik gerektirmeyen işler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların eğitim düzeyleri ile meslek gruplarını karşılaştırdığımızda eğitim düzeyi, yüksekokul ve ya fakülte mezunu olanların oranlarının, meslek grubunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Erkeklerde ise, işlerinde inşaat ustası, duvarcı, tuğla örücü vb. sanatkarlık gerektiren ISCO 08'e¹² göre gruplanan mesleklerin çoğunluğa sahip olması, olası bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. ILO'nun üretken iş kavramına atıfla, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların oranının ikinci en yüksek değere sahip olmasının, yaşam şartlarını, ekonomik ve sosyal kalkınmayı eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmesine engel teşkil edecektir. Çünkü inşaat sektörü ilk üretimden sonra büyümeye çok kısıtlı katkı yapmakta (Eğilmez, 2015), ekonomik büyümeyi belirli bir seviyede tutarken, kalkınma açısından sosyal problemlere neden olmaktadır. Bu konuda beş farklı Asya ülkesinde (Japonya, Güney Kore, Çin, Tayvan ve Hong Kong) yapılan bir araştırmada, inşaat sektöründeki kontrolsüz büyümenin; yüksek enflasyon,

¹² ILO, ISCO-08 Structure, Index Correspondence with Isco-88, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/>, Er.T. 08.05.2016.

düşük gelir gruplarının konut satın alabilirlik ve kiralayabilirlik gücünün azalması, üretken sektörlerden sermaye kaçıışı ve yeni yatırım yetersizlikleri gibi sorunları beraberinde getirdiği tespit edilmiştir (Aveline ve Li, 2004).

İstihdam açısından değerlendirilecek bir diğer konu ise çalışma süreleridir. Çalışma süresi, işçi üzerinde bedensel ve ruhsal yıpranmaya, yorgunluğa ve sonuçta dikkatsizliğe sebebiyet verebilecek bir yapıya sahiptir. Bu da çalışma süresinin doğrudan bir risk etmeni haline gelmesine neden olmaktadır (Kulaksız, 2011:18). Bundan dolayı sektör içerisindeki çalışma süreleri, işin, insana yakışır iş boyutu açısından önemlidir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere, tüm sektörlerdeki haftalık fiili çalışma süresi 2008 yılından itibaren düşüş eğiliminde olup, 2009 yılı için 49,4 iken 2016 yılı için 46,8 olarak gerçekleşmiştir. İnşaat sektörü için aynı değerlere bakıldığında, 2009 yılında 53,2 iken 2016 yılında 50,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere ek olarak TÜİK’in yaptığı “İşgücü Maliyeti Araştırması”na bakıldığında ise 2012 yılı için inşaat sektöründe haftalık fiili çalışma süresi 43,6 olarak konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinden sonra ikinci en yüksek veri olarak raporlanmıştır. Oysa aynı yıl Eurostat verileri 54,1 olarak belirtilmiş ve son 5 yılın en yüksek değerine sahip olunan yıl olarak şekile yansımıştır.

Şekil 5: Haftalık Fiili Çalışma Süresi - Türkiye (2008-2016)

Kaynak: Eurostat verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Belirli bir sürenin üstünde çalışmadığı zaman, zarar verici etkisi ortadan kaldırılabilen veya en aza indirilebilen bir riskin, belirlenen sürenin üstünde çalışılması halinde, zarar verici tehlikeye dönüşmesi kaçınılmaz olabilecektir. İşte bu nedenle Çalışma sürelerinin bu denli yüksek olması iş kazaları risklerini de artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Kulaksız, 2011:19).¹³

¹³ Çalışma sürelerinin uzunluğu ve iş kazası riskleri ile bağlantısı açısından örnek bir çalışma için bkz.: Mütevelloğlu, 2009.

Çalışma Yaşamına İlişkin Temel Haklar

Çalışma yaşamına ilişkin temel hakların başında, zorla çalıştırma ve çocuk işçiliğine son verilmesi, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık hakkının tanınması gelmektedir (Ghai, 2003). Bu konuda ILO 1997 yılında Çalışma Konferansı Raporunda gündem olarak belirttiği “Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesini” 18 Haziran 1998 tarihinde kabul etmiştir (Işığışık, 2009:319). Bildirgenin temel amacı, çalışma yaşamındaki temel ilke ve hakların anlamını açıklamaktır. Bu nedenle temel insan hakları içinde yer alan yedi sözleşmeye ilişkin denetimi güçlendirme ile onaydan bağımsız, raporlara dayalı yeni bir izleme sistemi kurmayı amaçlamaktadır (Gülmez, 2000:112).

Dünyadaki tüm çalışanlar içinde sendika üyesi olan ve toplu sözleşme kapsamında yer alanların oranının çok düşük olduğu bilinmektedir. Gerçekte örgütlenmeye en çok ihtiyaç duyan enformel ekonomide, kamuda, küçük işyerlerinde, tarımda, ev eksenli çalışanlar ile göçmenler, örgütlenme sorunları ve engelleri nedeniyle korumasız şekilde çalışmaktadırlar (Kapar, 2007:8). Bu durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde, kayıtdışı istihdam oranının 2016 yılında % 35 olduğu ve kayıtdışı istihdam oranının 2011 yılına kadar kayıtlı istihdam oranının üzerinde seyrettiği inşaat sektörü, hem sendikalaşma hem de toplu sözleşmelerin kapsamı bakımından ülke ortalamasının da altında bulunmaktadır.

2001 yılında ILO tarafından yayınlanan “Görünümü, İstihdam Beklentileri ve Vasıf Durumuyla Yirmibirinci Yüzyılda İnşaat Sanayi” başlıklı raporunda son birkaç on yılda inşaat işkolunda taşeron ilişkilerin daha da yoğunlaştığı dile getirilmektedir (Koçak, 2013b:3). Bu durum, işkolundaki sendikalaşma, toplu pazarlık kapsamı gibi çalışma hayatına ilişkin temel hakları olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Sendikalaşma oranının 2015 itibarıyla % 2,35 seviyesinde olduğu inşaat işkolundaki sendikalaşma oranının bu seviyede olması, örgütlü sendikanın (YOL-İŞ) kamudaki ağırlığından kaynaklı olduğu bilinmektedir.¹⁴ ILO’ya göre inşaat işkolundaki kamunun payının azalması, özel sektörün istihdam oranını 2 katına çıkarmasına karşılık, işkolundaki sendikaların özel sektördeki paylarının çok düşük olması (Koçak, 2013b), işkolunun insana yakışır iş kavramı açısından ciddi sorunlarının bulunduğu ortaya koymaktadır.

Özellikle bina inşaatında çalışan işçiler için sendikalar gündem oluşturmaktan uzaktırlar. Yapılan bazı araştırmalar sendikal örgütlenmenin inşaat sanayinde yok denecek kadar az olduğuna değinmekte; inşaat işlerinin doğasından kaynaklı olarak, özellikle de istihdam biçimlerinin toplu iş sözleşmesi yapmaya uygun olmaması nedeniyle, bu alanda sendikaların varlık gösteremedikleri ifade edilmektedir (Jason, 2007). TBMM’nin, ILO’nun 167 sayılı İnşaat İşlerinde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu’na yazdığı gerekçede “inşaat

¹⁴ ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri-2015, https://www.csgeb.gov.tr/media/3299/calisma_hayati_2015.pdf, Er. T. 05.09.2016.

işlerinin geçici olması, birden fazla alt işverenin çalışması” ifadeleri, yukarıda belirtilen görüşleri destekler niteliktedir (TBMM, 2014).

İnşaat sektörü, dile getirildiği üzere ülkenin “lokomotif sektörü” olmasının yanında çalışma hayatına ilişkin temel hakların ihlali noktasında da önde gelen sektörler içerisinde bulunmaktadır. ILO zorla çalıştırma ile ilgili 29 nolu¹⁵ sözleşmesinde inşaat ve bakım işleri için “uzun bir müddet işyerinde kalmalarını mecbur eden” çalışma olarak dile getirmiş ve başka bir raporunda inşaat işkolunu, zorla çalıştırma başlığı altında en çok endişe yaratan sektörler içerisinde olduğunu belirtmiştir (Kılıç, 2015).

Çalışma hayatına ilişkin temel hakların bir diğer bileşeni ise çocuk işçiliği ile mücadeledir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği meclisinin “iş cinayetleri raporu”nda belirtildiği üzere, çocuk işçiliğinin ana istihdam alanı içerisinde inşaat, tarımdan sonra ikinci sırada gelmektedir. İnşaat işlerinde çalışan çocuklar sadece hafif, yardımcı işler de değil, bizzat tehlikeli işlerde de çalıştırılmaktadırlar. 2013-2015 yılları arasında çocuk işçi ölümlerine bakıldığında, 20 çocuk işçi ölümünün yaşandığı inşaat sektörü, yine tarımdan sonra ikinci sırada bulunmaktadır (İSİG Meclisi, 2016).

Sosyal Koruma

Çalışanlar ve bakmakla yükümlü oldukları aileleri için yaşam risklerinin finansal sonuçlarına karşı koruma sağlama amacı olan sosyal koruma (Anker vd., 2002:53), bireyleri hayatın getirdiği bir yandan gelir azaltan, diğer yandan gider arttıran sosyal risklere karşı koruyan sistemler bütünü olarak tanımlanabilir (Karadeniz, 2012:26). Ayrıca iş kazaları ve meslek hastalıklarını önleme, ağır çalışma koşulları ve sürelerinden korumayı da kapsamaktadır (Sengenberger, 2001:40).

İş kazaları ve meslek hastalıkları özellikle gelişmekte olan ülkelerin öncelikli çözülmesi gereken sorunları arasında karşımıza çıkmaktadır. ILO rakamlarına göre her yıl 270 milyon iş kazası meydana gelmekte ve 160 milyon kişi meslek hastalıklarına yakalanmaktadır. Bununla birlikte inşaat sektörü için rakamlara bakıldığında tüm dünyada her yıl 60 bin ölümcül kaza yaşanmakta ve her 10 dakikada bir kişi iş kazası sonucu yaşamını yitirmektedir (MMO, 2014:1-2). Türkiye özelinde konu değerlendirildiğinde, inşaat sektörü kayıtdışı ve taşeronlaşmanın yüksek olması nedeniyle sosyal korumadan yoksun ve buna bağlı olarak da işçi sağlığı ve güvenliği açısından sağlıklı verilerin bulunmadığı bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵ ILO, 29 No’lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi, http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377244/lang--tr/index.htm, Er.T. 21.04.2016.

Tablo 1: İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Verileri (2002-2012 Toplamı)

İş Kazası Sayısı	2002-2012 İnşaat	K: 692	İş Kazası Nedeniyle Sürekli İş Göremezlik Sayısı	2002-2012 İnşaat	K:6
		E: 80678			E:4180
		T: 81370			T:4186
	2002-2012 Tüm Sektörler	K: 44354		2002-2012 Tüm Sektörler	K:597
		E: 802166			E:20137
		T: 846520			T:20734
Meslek Hastalığı Sayısı	2002-2012 İnşaat	K: 2	Meslek Hastalığı Nedeniyle Sürekli İş Göremezlik Sayısı	2002-2012 İnşaat	K:0
		E:139			E:36
		T:141			T:36
	2002-2012 Tüm Sektörler	K:91		2002-2012 Tüm Sektörler	K:19
		E:6320			E:2528
		T:6411			T:2548
Toplam Sürekli İş Göremezlik Sayısı	2002-2012 İnşaat	K:6	Meslek Hastalığı Nedeniyle Ölüm Sayısı	2002-2012 İnşaat	K:0
		E:4216			E:0
		T:4222			T:0
	2002-2012 Tüm Sektörler	K:617		2002-2012 Tüm Sektörler	K:0
		E:22665			E:65
		T:23282			T:65
İş Kazası Nedeniyle Ölüm Sayısı	2002-2012 İnşaat	K:2	Toplam Ölüm Sayısı	2002-2012 İnşaat	K:2
		E:3654			E:3654
		T:3656			T:3656
	2002-2012 Tüm Sektörler	K:187		2002-2012 Tüm Sektörler	K:187
		E:13721			E:13786
		T:13908			T:13973

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda inşaat sektörü ve karşılaştırma yapılabilmesi için tüm sektörlerin iş kazası ve meslek hastalıklarına ait yıllık verileri bulunmaktadır. 10 yıllık periyotta inşaat sektöründe iş kazası ve meslek hastalıkları sonucu ölüm sayısı 3.656 iken, tüm sektörlerin sayısı 13.973 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da oran bakımından %26 gibi büyük bir orana karşılık gelmektedir. İş göremezlik sayılarına bakıldığında 10 yılda inşaat sektöründe 4.222, tüm sektörlerde 23.282 iş göremezlik gerçekleşmiş olup, inşaat sektörünün oranı %18’dir. İş kazası sayıları inşaat sektörü

için 81.370 iken, tüm sektörlerde 846.520 ve inşaat sektörü oranı %9 olarak kayıtlara geçmiştir. İnşaat sektörünün tüm sektörler içerisindeki istihdam oranı %7’ler seviyesindeyken iş kazası ve meslek hastalıkları ile ilgili verilerin oldukça yüksek olması, işkolunun risk açısından çok tehlikeli sınıfta bulunmasının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

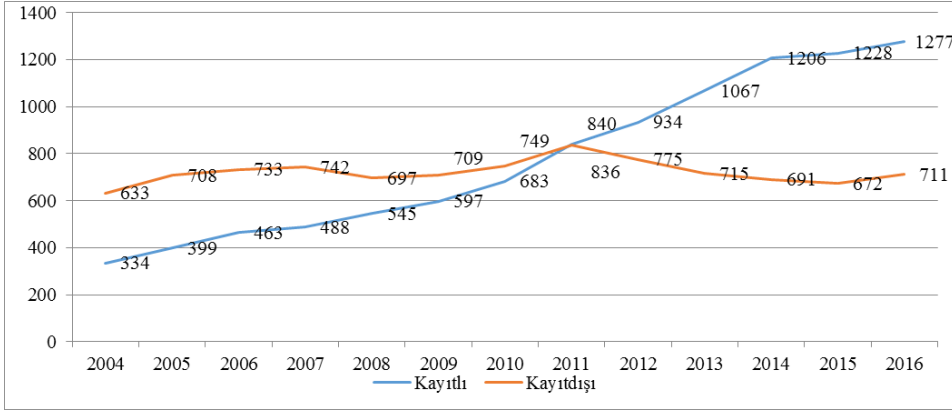
İş kazaları ve meslek hastalıklarını değerlendirmek için SGK’nın istatistiklerine bakıldığında, iki önemli nokta söz konusudur. Birincisi; ilgili yıl için istatistiklerde verilen sayılar, o yıl meydana gelen olayları değil, o yıl içinde dosyası tamamlanmış olayları göstermektedir. İkincisi; Ülkemizde çok ciddi boyutlarda bulunan bildirim eksikliği ve yaygın kayıtdışı çalışma nedeniyle, gerçek sayıların açıklananın çok üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (Duman ve Etiler, 2013:32). SGK, iş kazası ve meslek hastalıkları ile ilgili yayınladığı verilere ek olarak iş kazası ve meslek hastalıkları sonucu ölüm geliri bağlanan dosya sayısı ile ilgili de veri paylaşımında bulunmaktadır. Bu istatistikler iş kazası ve meslek hastalıkları sonucu ölümlerin gerçek boyutunun çok daha büyük olduğunu göstermektedir. İş kazası ve meslek hastalıkları konusunda SGK ile ölenlerin yakınları (hak sahipleri) arasında pek çok uyuşmazlık çıkmakta ve daha sonra gerek müfettiş raporları gerekse yargı kararları ile pek çok işçi ölümünün iş kazası ve meslek hastalığı sonucu olduğu saptanmaktadır. 2005-2013 yılları arasındaki iş kazası ve meslek hastalıkları sonucu ölüm sayısı 11.047 iken ölüm geliri bağlanan dosya sayısı 20.799 olarak karşımıza çıkmakta, bu da açıklanan ölüm sayılarının gerçeği yansıtmadığını ve aslında bilinenin neredeyse iki katı bir sayıya sahip olduğunu kanıtlamaktadır (Çelik, 2015). Burada iş kazalarını önlemeye yönelik iş teftişlerini de göz önünde bulundurmakta fayda olacaktır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2014 yılı Çalışma Hayatı İstatistiklerine bakıldığında inşaat sektöründe toplamda 7.278 teftiş yapılırken teftişe giren işçi sayısı 169.809 olarak raporlanmıştır. İnşaat sektörü istihdam miktarının 2014 yılı için 1,9 milyon olduğu düşünülürse teftişe giren işçi oranının %8,8 gibi çok düşük bir seviye kaldığını görmekteyiz.

Sosyal korumanın bir diğer boyutu kayıtdışı istihdamın ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar ile ilgilidir. Türkiye’de kayıtdışı oranı son yıllarda azalma eğilimi gösterse de istenilen seviyede bulunmamakta ve kayıtdışı istihdam ile özellikle küçük ölçekli işletmelerde daha yoğun karşılaşmaktadır. İnşaat sektöründe işletmelerin ölçek büyüklükleri 2017 yılı verilerine göre incelendiğinde, 1-10 arası çalışanı bulunan işletmelerin oranı %65 olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ Küçük ve orta ölçekli işletmelerin belirli vergi muafiyetlerinin olması ve denetimlerinin zorluklarından ötürü faaliyetlerini belgelememe yolunu tercih etmeleri (Çiloğlu, 1998:77), kayıtdışı istihdamın inşaat sektöründe yoğun bir şekilde bulunmasını açıklayıcı niteliktedir. Bununla birlikte tarımdışı sektördeki tüm kayıt

¹⁶ TÜİK Medas Raporu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/menu.zul;jsessionid=2WUwrT3eBVrrUowbAS2fv7ju>, Er. T. 05.04.2018.

dışı çalışanların %14,3’ü inşaat sektöründe bulunmaktadır (Eurofound, 2013:9). Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere, 2004 yılından 2011 yılına kadar kayıtdışı sayısı kayıtlı istihdam sayısından daha fazla seviyede bulunmaktadır. Bu tablo ancak 2011 yılından itibaren değişmiş ve kayıtdışı sayısı kayıtlı istihdam sayısının altında gerçekleşmiştir. 2004 yılında işkolunun kayıtdışı oranı %65 iken bu oran 2011 yılında ilk kez kayıtlı istihdam oranının altında bulunarak %49,8 olarak gerçekleşmiştir. Sektörün 2016 yılı kayıtdışı oranı ise %35’dir.

Şekil 6: İnşaat Sektöründe Kayıtdışı İstihdam (1000)

Kaynak: TÜİK verilerinden ve TÜİK Medas Raporundan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

İnşaat sektöründeki bir diğer kayıtdışı istihdam şekli de, belgelerin eksik gösterilmesi ya da yapılan işlemlerin değerinin olduğundan daha düşük olarak gösterilmesi şeklindedir. 2005 yılında inşaat sektöründe uygulamaya konulan asgari işçilik oranı, işin kapsam ve kapasitesine göre işin yürütümü açısından gerekli olan ve SGK tarafından belirlenen asgari sigortalı oranını ifade etmektedir (Önsal, 2011:34). SGK, inşaatın m² büyüklüğü üzerinden toplam maliyeti hesaplamakta, daha sonra işçilik maliyetlerini belirlemektedir. SGK tarafından hesaplanan bu işçilik maliyetleri asgari işçilik tutarını göstermekte ve inşaatteki işçilerin giderleri bu oranın altında bulunmaması gerekmektedir (Sarısöy ve Sandıkçı, 2010:52-53). İnşaat firmaları ise burada hesaplanan tutar kadar işçilik gideri göstermekte geri kalan kısmını ise kayıtdışı bir faaliyette bulunarak gerçekleştirmektedir. Bunu destekler nitelikteki TÜİK’in 2012 yılında yayınladığı “İşgücü Maliyeti Araştırması”nda, 17 ekonomik faaliyetten aylık ortalama işgücü maliyetinin en düşük olduğu ikinci sektör, inşaat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal koruma başlığı altında incelenecek bir diğer konu ise işsizlik sigortasından yararlanma durumudur. Bu açıdan sektör incelendiğinde; işsizlik sigortası ödeneği almanın koşulları olarak öngörülen; son 120 günü kesintisiz olmak

üzere son üç yıl içinde en az 600 gün prim ödeme şartını, çoğunluğu (%78,6) mevsimlik sigortalı olan, inşaat işçilerinin yerine getirmesi neredeyse olanaksızdır (Koçak, 2013a:19).

Tablo 2: İşsizlik Sigortası Başvuruları ve Ödemesi Devam Eden Kişi Sayıları

	(1) İnşaat	(2) Toplam	Başvuru Oranı % (1/2)	(3) Ödemesi Devam Eden Kişi - % (3/2)
2011	19.953	441.238	4,5	141.510 - %32
2012	54.072	609.245	8,9	168.835 - %28
2013	69.555	732.409	9,5	188.118 - %26
2014	89.180	900.910	9,9	230.853 - %26
2015	100.455	1.086.293	9,2	238.938 - %22
2016	147.724	1.520.282	9,7	347.324 - %23

Kaynak: İŞKUR İşsizlik Sigortası Raporları ve Yıllık İstatistik Bültenlerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda 2011-2016 yılları arasında işsizlik sigortasına başvuru sayıları ve ödemesi devam eden kişi sayıları ve oranları verilmiştir. Başvuru sayılarına karşı ödemesi devam eden kişilerin oranları 2011’de %32, 2012’de %28, 2013 ve 2014’de %26, 2015’de %22 ve son olarak 2016 yılında %23 olarak gerçekleşmiştir. İnşaat sektörünün tüm sektörler arasında başvuru oranları 2011’de %4,5, 2012’de %8,9, 2013’de %9,5, 2014’de %9,9, 2015’de %9,2 ve 2016 yılında %9,7’dir. Ödemesi devam eden kişilerin oranlarının oldukça düşük olması göz önünde bulundurulursa, inşaat sektöründen işsizlik ödemesi devam eden kişilerin oranlarının da oldukça düşük olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Sosyal Diyalog

İnsana yakışır iş kavramının bir diğer bileşeni olan sosyal diyalog, hükümet ve sosyal tarafların (üçlü) veya yalnızca sosyal tarafların (ikili) temsilcileri arasında ekonomik ve toplumsal politikayla ilgili ortak çıkarları kapsayan görüşme, danışma, (Önsal, 2011:472) paylaşım ve gelişme sürecinde eşitliği ve katılımcılığın güvence altına alınmasını dile getirmektedir (ILO, 1999:3). Bununla birlikte çalışanların kendi çalışma koşullarını ilgilendiren konularda işyerindeki karar alma mekanizmalarına dâhil edilmeleri ve haklarını toplu bir şekilde koruyabilmeleri için temsil edilme özgürlüğüne sahip olmalarını (Şahin, 2015:78), toplu pazarlık, toplu sözleşme ve grev haklarını içermektedir. Başarılı bir sosyal diyalogun yapısı ve süreci, önemli ekonomik ve sosyal sorunların çözümünü, sosyal ve endüstriyel barışın geliştirilmesini ve iyi yönetişimin sağlanmasını kapsamaktadır (ILO, 2012b:163).

Türkiye’de inşaat sektörü, kayıt dışı oranlarının yüksekliğinin ve taşeronlaşmanın da etkisiyle örgütlenme, toplu pazarlık ve grev haklarının uygulanmasında problemleri olan bir durumla karşı karşıyadır. İşkolunda 9 sendika

bulunmasına rağmen, sendikalaŖma oranının dŖŖŖk seviyede olması, sosyal diyalog aısından olumsuz bir gŖrŖntŖ izmektedir. İŖkolunda toplam 1,8¹⁷ milyon iŖi bulunmasına rağmen bunların sadece 52 bin kadarı sendikalıdır. Bunların da 50 bini, Ŗyelerinin oęunluęu kamu iŖisi durumunda bulunan YOL-İŖ sendikasına aittir (SGB, 2017:8).

Tablo 3: Seili Yıllar İtibariyle İnaaat İŖkolunda Sendikalı İŖi Sayısı

	Sendikalı İŖi Sayısı	Toplam İŖi Sayısı	SendikalaŖma Oranı (%)
2008 Ocak	186.214	769.923	24,1
2008 Temmuz	185.978	762.451	24,3
2009 Ocak	186.528	774.493	24
2009 Temmuz	187.026	761.326	24,2
2013 Ocak	33.757	1.438.464	2,3
2013 Temmuz	36.212	1.660.842	2,1
2014 Ocak	42.906	1.562.555	2,7
2014 Temmuz	41.980	1.655.772	2,5
2015 Ocak	41.524	1.546.830	2,6
2015 Temmuz	39.009	1.669.224	2,3
2016 Ocak	43.530	1.604.501	2,7
2016 Temmuz	45.406	1.730.246	2,6
2017 Ocak	48.267	1.556.403	3,1
2017 Temmuz	52.580	1.828.455	2,87

Kaynak: SGB verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıŖtır.

SendikalaŖma oranları genel dŖzeyde 2012 yılı OECD verilerine gŖre %4,5 olarak gerekleŖirken, SGB bu oranı 2013¹⁸ yılı iin %9,21, 2016 yılı iin ise %11,96 olarak belirtmiŖtir. İŖkolunda sendikalaŖma oranları, dŖŖŖk olan genel dŖzeyin de altında seyir etmekte ve %2,8 olarak kayıtlara gemektedir. İŖkolunda kadın alıŖanların sayısına bakıldığında diğer iŖkollarına gŖre daha az sayıda kadın alıŖan bulunmaktadır. 1,6 milyon iŖinin sadece 162 bini kadın alıŖan olarak istatistiklere yansımakta ve bunların da sadece %0,9’unun sendika Ŗyelięi bulunmaktadır.

¹⁷ Burada istihdam sayısı SGB verilerine gŖredir. Oysa yukarıda “istihdam” baŖlıęı altında TŖİK Hanehalkı İŖgŖcŖ verilerine gŖre bakıldığında istihdamın 1,8 milyon değil 1,9 milyon olduğunu gŖrmekteyiz.

¹⁸ SGB verilerinde 2012 yılı verileri mevcut olmadığı iin OECD ile karŖılaŖtırmada 2013 yılı verileri kullanılmıŖtır.

Tablo 4: İnşaat İşkolunda Cinsiyete Göre Sendikalaşma

İşçi Sayısı	İşçi Sayısı	Üye Sayısı	Oran (%)
Erkek	1.506.583	37.536	2,49
Kadın	162.635	1.473	0,9
Bilinmeyen	6	-	-
Toplam	1.669.224	39.009	2,35

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri, Temmuz 2014.

İşkolunda sendikalaşma oranının verdiği etkiyle toplu iş sözleşmeleri de kapsam bakımından sınırlı durumdadır. İnşaat işkolunda 2012 verilerine göre ücretli çalışan oranı tüm işkolları içinde %5,9 oranına sahipken, toplu iş sözleşmesi kapsamında olan ücretli çalışanların oranı tüm işkolları içine %0,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göstermektedir ki toplu iş sözleşmesi kapsamı işkolunda istenilen seviyede değildir. Toplu iş sözleşmesinin işkolunda nasıl bir değer yarattığına bakılacak olursa, aylık ortalama brüt kazançlar açısından etkisi ortaya konulmaktadır. 2012 verilerine göre, toplu iş sözleşmesi kapsamında bulunan inşaat işkolunda bir işyerinde aylık ortalama brüt kazanç 1.563 TL iken, kapsam dışı olan işyerlerinin ortalaması 1.555 TL olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜİK, 2014).

Toplu pazarlık sürecindeki hak arama araçlarından biri olan grevin inşaat işkolundaki durumuna bakılacak olursa, resmi kayıtlarda herhangi bir bulgu göze çarpmamaktadır. 2013 ve 2014 yıllarında toplamda 31 grev, 308 grev uygulanan işyeri, 23.512 greve katılan işçi (ÇSGB, 2015); 2011 ve 2012 yıllarında 17 grev, 45 grev uygulanan işyeri, 1.325 greve katılan işçi (ÇSGB, 2013); 2010 ve 2011 de 20 grev, 63 grev uygulanan işyeri, 1.365 greve katılan işçi (ÇSGB, 2012) varken bu yıllarda inşaat işkolundan herhangi bir grev gözükmemektedir. Fakat resmi verilerin dışında, yapılan araştırmalarda ise çeşitli eylemlere rastlanılmaktadır.¹⁹ 2013 yılı için yapılan bir araştırmada (Kaygısız, 2014), 545 işçi eyleminin gerçekleştiği ve bu eylemlerin %15’nin, sendikasıız işyerlerindeki eylemlerin ise %34’ünün inşaat işkolunda gerçekleştiği belirtilmektedir. Kaygısız (2015)’in 2014 yılı işçi eylemleri raporuna göre, 1001 eylem gerçekleşmiş olup, bu eylemlerin %14’ü ve sendikasıız işyerlerinde yapılan eylemlerin %28’i inşaat işkolunda gerçekleşmiş ve her iki oran için de inşaat işkolu ilk sırada yer almıştır. Emek Çalışmaları Topluluğu’nun 2015 İşçi Sınıfı Eylemleri Raporu’nda, tespit edilen 628 işyeri temelli eylemin %11’i, taşeron işçilerin yaptığı eylemlerin %35’i, herhangi bir dernek ya da oda tarafından desteklenmeyen kurumsuz eylemlerin %25,3’ü inşaat işkolunda gerçekleşmiştir (EÇT, 2016).

¹⁹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Koçak, 2013b.

Sonuç

1980 sonrası Türkiye sanayisinde, rekabetin ucuz işgücüne dayalı olması ve büyük sermayenin kent rantlarını bu yolla kullanmayı keşfetmiş olması durumu kendini göstermektedir. İnşaat sektörü, sermaye için olağanüstü karlar üreten bir alan, hükümet için ekonomik büyüme ve istihdam sağlayan bir lokomotif, toplumun geneli için ise modernleşme tahayyüllerini tatmin eden, medeniyeti ülkenin en ücra köşelerine dahi ulaştıran bir sihirli değneğe dönüşmüştür. Ekonomik anlamda değer katan, sermaye birikimi açısından bir araç haline gelen ve bu nedenle sanayi içi geçişlerin çekim merkezi olduğu bu sektör, çalışma hayatı açısından tartışmalara konu olmuştur. Özellikle ölümlü iş kazaları, kayıtdışı çalışma, örgütsüzlük ve taşeron çalışma ile gündeme gelen inşaat sektörü, insana yakışır iş kavramı açısından olumlu bir tablo çizmemektedir. ILO, üretken istihdam kavramını insana yakışır iş bağlamında işin hem niteliksel hem de niceliksel boyutunun birlikte ele alındığı bütüncül bir yaklaşımla, kabul edilebilir işlerin sağlanması tavsiyesinde bulunmuş ve üretken iş olmadan insana yakışır iş hedeflerine ulaşamayacağını dile getirmiştir.

Sektör, 2002 yılından bu yana verilen yapı ruhsatları doğrultusunda daire olarak 8.519.505, metrekaare olarak ise 1.749.320.568 m² inşa gerçekleştirmiştir. Fakat gereğinden fazla gerçekleştirilen inşaat ve emlak faaliyetinin ciddi düzeyde ekonomik, toplumsal ve çevresel maliyeti olduğu gerçeği de kendini gösterir. Sektörün toplamda istihdam oranı %7 seviyesinde bulunurken, iş kazası ve meslek hastalığı bakımından gerçekleşen ölüm oranı %26, iş göremezlik oranı ise %18’dir. Buna karşılık sektörde gerçekleştirilen iş teftişi oranı ise %8,8 gibi düşük bir seviyede ve kazaların bir sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca SGK verilerine göre iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölüm sayısı ve buna bağlı olarak ölüm geliri bağlanan dosya sayıları arasında da farklılık bulunmuştur. Ölüm geliri bağlanan dosya sayısı ölüm sayısının neredeyse iki katı kadar olup, bu da aslında sektördeki iş kazaları ve meslek hastalığı sonucu ölüm sayılarının bilinenden çok daha fazla olduğunu göstermiştir.

İnşaat sektörü, sadece iş kazaları ile değil, istihdam açısından esnekliğin, güvencesizliğin ve örgütsüzlüğün de lokomotifi olmuştur. Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı ve sosyal güvenlik kurumu verileri incelendiğinde, kayıtdışı çalışmanın 2004’de %68, 2011 yılına kadar da kayıtlı çalışmadan daha fazla olduğu, taşeronlaşmanın temizlik sektöründen sonra en fazla sayıya sahip olduğu, taşeronlaşmanın hem nedeni hem sonucu olarak vasıfsız ve ya yarı vasıflı işlerin eğitim seviyesi düşük olan sektörde yoğunluğu ve bunun sonucu olarak gelir seviyesinin düşüklüğü, TBMM komisyonu raporunda dile getirildiği üzere, işlerin geçici olması birden fazla alt işverenin çalışmasına müsait bir ortam hazırladığı ifadesi bunun kanıtı olmuştur. Tüm resmi kaynakların bile güvencesiz çalışma açısından hem fikir olduğu sektör, örgütlülük bakımından da %2,8’lik oranla, zaten düşük bir seviyede olan sendikalaşma oranının da altında bulunarak lokomotifliğini sürdürmektedir.

İnsana yakışır iş kavramının bağlamında zorla çalıştırma, çalışma saatlerinin fazlalığı ve çocuk işçi çalıştırılması da, inşaat sektörü için olumlu tablolarla karşılaşmamızı engellemiştir. ILO’nun inşaat sektörü için hazırladığı bir raporda zorla çalıştırmanın en çok endişe yaratan alan olarak belirttiği, uzun çalışma saatlerine sahip, çocuk işçiliğinin sadece yardımcı işlerde değil tehlikeli işlerde de gerçekleştiği bir sektör olması, inşaat sektörü işgücünün ne kadar olumsuz şartlarda çalıştığının bir göstergesi olmuştur. Buna karşılık sektörde resmi verilerde eylemlere rastlanmasa da literatürdeki raporlarda eylemlilik halinin olduğu ve hatta sektör bazında ikinci konumda bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, Türkiye’de inşaat sektörü, ekonomik anlamda katkılar sunmakla beraber, çalışma hayatına ilişkin değerler bakımından aynı etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Taşeronlaşma, çocuk işçi çalıştırılması, ücretlerin genel seviyesi, çalışma süreleri, iş kazaları ve meslek hastalıkları, kayıtdışı çalışma, sendikalaşma ve toplu pazarlık konularında, insana yakışır iş kavramı ve bileşenleri olan istihdam, çalışma hayatına ilişkin temel haklar, sosyal koruma ve sosyal diyalog açısından olumlu bir tablo sergilememektedir.

KAYNAKÇA

- Anker, R., Chernyshev, I., Egger, P., Mehran, F. And Ritter, J. A. (2002), “Measuring Decent Work with Statistical Indicators”, **Policy Integration Department statistical Development and Analysis Group International Labour Office**, Working Paper no:2.
- Aveline, N. ve Li L.H. (2004), **Property Markets and Land Policies in Northeast Asia The Case of Five Cities: Tokyo, Seoul, Shanghai, Taipei and Hong Kong**, Maison Franco-Japonaise, Centre of Real Estate and urban Economics HKU, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00394362/document>, (05.04.2018).
- Balaban, O. (2011), “İnşaat Sektörü Neyin Lokomotif”, **Birikim Dergisi**, s:270-Ekim, 16-26.
- Çelik, A. (2015), “İşçi Ölümleri Bilinenin İki Katı”, <http://www.birgun.net/haber-detay/isci-olumleri-bilinenin-iki-kati-80120.html>, (25.03.2016).
- Çetinkaya, E. ve Yıldırım S. (2012), “İnsana Yakışır İş Bağlamında Türkiye İşgücü Piyasasında Kadınların Durumu”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, s:1, 153-172.
- Çiloğlu, İ. (1998), “Kayıt Dışı Ekonominin İşleyişi ve Kamu Bütçesine Etkisi”, **Hazine Dergisi**, Sayı: 11, Temmuz, 67-91.
- ÇSGB (2012), Çalışma Hayatı İstatistikleri - 2011.
- ÇSGB (2013), Çalışma Hayatı İstatistikleri - 2012.
- ÇSGB (2014), Çalışma Hayatı İstatistikleri - 2013.
- ÇSGB (2015), Çalışma Hayatı İstatistikleri - 2014.
- ÇSGB (2017), İşçi ve Sendika Üye Sayıları – Temmuz 2017, <https://www.cs.gb.gov.tr/media/5605/2017-temmuz-ay%C4%B1-%C4%B0statistigi.pdf>, (04.04.2018).
- Duman, E. ve Etiler, N. (2013), “İnşaat Sektörü ve İşçi Sağlığı”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, c:13, s:48, 30-38.
- Ecevit, Y. (1995), “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri”, Şirin Tekeli (Ed.) **1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 117-128.
- Eğilmez, M. (2015), “İnşaata Dayalı Büyüme Modelinin Sonu”, <http://www.mahfiegilmez.com/2015/08/insaat-onderliginde-buyume-modelinin.html>, (06.04.2018).
- Emek Çalışmaları Topluluğu-EÇT (2016), 2015 İşçi Sınıfı Eylemleri Raporu, <http://emekcalisma.org/Raporlar/RAPOR.pdf>, (28.04.2016).
- EUROFOUND (2013), **Türkiye’de Kayıtdışı Çalışma ile Mücadele**, Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı.
- Ghai, D. (2003), “Decent Work: Concept and Indicators”, **International Labour Review**, v:142, no:2, 113-145.

- Gülmez, M. (2000), **Uluslararası Sosyal Politika**, TODAİE, Ankara.
- ILO (1999), **Decent Work**, International Labour Conference 87th Session 1999, Report Of The Director General, Geneva.
- ILO (2008), **Measurement Of Decent Work, Discussion Paper For The Tripartite Meeting Of Experts On The Measurement Of The Decent Work**, Geneva.
- ILO (2012a), **From Precarious Work to Decent Work: Outcome Document to The Workers' Symposium on Policies and Regulations to Combat Precarious Employment**, International Labour Organizations Bureau for Workers' Activities, Geneva.
- ILO (2012b), **Decent Work Indicators-Concepts and Definitions**, International Labour Organizations, First Edition, Geneva.
- ILO (2015), ILO-Ankara 29 No’lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi, http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377244/lang--tr/index.htm, 21.04.2016.
- ILO (2016), ISCO-08 Structure, Index Correspondence with Isco-88, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/>, (08.05.2016).
- İşığışok, Ö. (2009), “Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakısr İş”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, s.:56, 307-331.
- İSİG Meclisi (2016), İş Cinayetleri Raporları, http://www.guvenlicalisma.org/icerik/haber/dosyalar/raporlar/2015_rapor.pdf, (20.04.2016).
- Jason, A. (2007), “Informal Construction Workers in Dar Es Salam”, ILO, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/publication/wcms_160790.pdf, (01.03.2016).
- Kapar, R. (2004), “Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, s.:48, 185-204.
- Kapar, R. (2007), “Uygun İş Açığı: İnsana Yaraşmayan İşler”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, c:8, s:29, 2-10.
- Karadeniz, O. (2012), Dünya’da ve Türkiye’de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği”, **Çalışma ve Toplum Ekonomik ve Hukuk Dergisi**, c:3, s:34, 15-75.
- Kaya, V., Yalçınkaya, Ö. ve Hüseyini, İ. (2013), “Ekonomik Büyümede İnşaat Sektörünün Rolü: Türkiye Örneği (1987-2010)”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, c: 27, s: 4, 148-167.
- Kaygısız, İ. (2015), “2014 Yılı İşçi Sınıfı Eylemleri Üzerine Değerlendirme”, **DİSKAR Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni**, http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/DİSKAR_4.SAYI-KAPAKLI.pdf, (21.03.2016).

- Kaygısız, İ. (2014), “2013 Yılı İşçi Sınıfı Eylemleri Üzerine Değerlendirme”, **DİSKAR Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni**, http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2014/02/DiSKAR_12.pdf, (21.03.2016).
- Kılıç, C. (2015), “150 Milyar Dolarlık Modern Köleler”, <http://www.milliyet.com.tr/150-milyar-dolarlik-modern-koleler/ekonomi/ydetay/2080891/default.htm>, (21.03.2016).
- Kılıç, R. ve Demirbaş, E. (2012), “Türkiye’de Kamu İnşaat Harcamalarının Belirleyicileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, c:3, s:2, 84-97.
- Koçak, H. (2013a), “İnşaat İşkolunda İstihdamın Yapısı ve Emek Rejiminin Özellikleri”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, c:13, s:47, 13-23.
- Koçak, H. (2013b), “İnşaat İşkolunda Sendikal Yapı, Direniş biçimleri ve Yeni Örgütlenme Arayışları”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, c:13, s:48, 3-17.
- Kulaksız, Y. (2011), **Çalışma Sürelerinin İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Üzerine Etkileri**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/edud_29, (03.03.2016).
- MMO (2014), **İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği**, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Raporu, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara.
- Mütevellioğlu, N. (2009), “Türkiye’de Çalışma Sürelerinin Uzaması ve Ölümlü İş Kazalarında Artış”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, c:9, s:32, 8-14.
- Önsal, N. (2011), **Endüstri İlişkileri Sözlüğü**, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.
- Palaz, S (2005), “Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, s:50, 479-505.
- Punch, K. F. (2011), **Sosyal Araştırmalara Giriş - Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Reuveny, R. and Thompson, W. R. (2001), “Leading Sectors, Lead Economics and Economic Growth”, **Review of International Political Economy**, v.:8, i.:4, 689-719.
- Sarısoy, İ. ve Sandıkçı, H. (2010), “Türkiye’de İnşaat Sektöründeki Kayıtdışı Faaliyetlerin Sosyal Güvenlik Primleri ve Vergisel Açından Değerlendirilmesi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 54.Seri, İstanbul.

- Sengenberger, W. (2001), **Decent Work: The International Labour Organization Agenda, Dialogue and Cooperation**, Friedrich-Ebert-Stiftung Department for Development Policy, v.:2, Berlin.
- Strassmann, P. (1970), “The Construction Sector in Economic Development”, **Scottish Journal of Political Economy**, v:17, i:3, 391-409.
- Şahin, M. (2015), “Sanayi Sektöründeki Mevcut Çalışma Koşullarının “Düzenli İş” Performans Göstergeleri Açısından Değerlendirilmesi: Çorum İmalat Sanayi Örneği”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 16.Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı-Ağustos, 63-82.
- TBMM (2014), 167 Sayılı İnşaat İşlerinde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/975), Sıra Sayısı:649, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss649.pdf>, (21.03.2016).
- Turin, D. A. (1969), **Industrialization of Developing Countries: Problems and Prospects-Construction Industry**, UNIDO Monograph, no:2, New York.
- TÜİK (2014), **İşgücü Maliyeti Araştırması-2012**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- Ulutaş Ünlütürk, Ç. (2009), “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek”, **Çalışma ve Toplum Ekonomik ve Hukuk Dergisi**, c:2, s:21, 25-40.
- Wells, J. (1985), “The Role of Construction in Economic Growth and Development”, **Habitat International**, v:9, i:1, 55-70.
- Wibowo, M. A. (2009), **The Contribution of the Construction Industry to The Economy of Indonesia: A Systemic Approach**, Discussion Paper, Construction Management, Civil Engineering, Department, Diponegoro University, Indonesia. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=77E5A74EC3971B38DF9E0D82A423EC21?doi=10.1.1.610.5731&rep=rep1&type=pdf>, (05.03.2016).
- <http://www3.csgeb.gov.tr/csgebPortal/csgeb.portal?page=haber&id=basin491>, (17.05.2016).